

O książce „Czerwona Hajnówka” Borysa Nikitiuka

W związku z przygotowaniem do obchodu 40-lecia Komunistycznej Partii Polski, w Komitecie Powiatowym PZPR w Hajnówce, powstała myśl zebrania i przygotowania do publikacji wspomnień, byłych członków KPZB, członków lewicy PPS, Klasowego Związku Zawodowego Robotników Drzewnych. Członek Komitetu Powiatowego, tow. Borys Nikitiuk, podjął się tej pracy, przeprowadzając wiele rozmów ze starymi działaczami partyjnymi. Niektórzy z nich dali swoje wspomnienia na piśmie, ale w większości wypadków trzeba było przenieść na papier to co opowiadali. W szeregu wypadków trzeba było powiązać w całość luźno opowiedziane fakty. Na podstawie tak zebranych materiałów powstała niniejsza książka.

Przy opracowywaniu niniejszego zbiorku podstawowy materiał uzyskano od następujących towarzyszy: Jakuba Bazyluka, byłego sekretarza Komitetu Rejonowego KPZB w Kleszczelach, Trofima Panfiluka, byłego członka KR KPZB w Orli, Pawła Treszczotki, działacza KPZB z Nowosad, Konstantego Krysztofa, działacza KPZB w Orli, Włodzimierza Charkiewicza, działacza KPZB z rejonu Narewki, Prokopiuka, działacza KPZB w Trześciance oraz Antoniego Turyka, Maksyma Skoruka, Sergiusza Martysiewiczza, Konstantego Korunosa, Andrzeja Nesteruka, Teodora Saca - działaczy KPZB miasta Hajnówki.

Walki robotników Białowieży i Hajnówki oraz chłopów tych rejonów kierowane przez KPZB zapisały wiele chlubnych kart **w historii ruchu rewolucyjnego na Zachodniej Białorusi**. KPZB w tych rejonach stanowiła poważną siłę. Mało było takich wsi, w których by nie działała komórka partyjna czy KZM-owska. Tu partia była szczególnie ściśle związana z masami i bezpośrednio kierowała ich walką. O tej walce i o tej więzi znajdzie czytelnik w niniejszym zbiorku garść wiadomości.

Wspomnienia tu zebrane obejmują okres od 1920 roku do 1939. Ale wiemy, że walka komunistów wychowanych w szeregach KPP, KPZR i lewicy PPS trwała nadal. W latach 1939-1941, w okresie istnienia na naszych terenach władzy radzieckiej, komuniści brali aktywny udział w tworzeniu nowego życia. W latach okupacji hitlerowskiej mężnie walczyli w szeregach partyzanckich i odegrali w nich wybitną rolę. Od pierwszej chwili odzyskania niepodległości, w roku 1944, stanęli w szeregach tych, którzy najaktywniej budowali zręby władzy ludowej w szeregach PPR i PPS, a następnie PZPR.

Przy wydaniu niniejszego zbiorku chodzi nam nie tylko o przypomnienie byłych walk. Ani z chwilą zdobycia władzy przez lud pracujący, ani po czternastu latach istnienia tej władzy, walka o sprawę socjalizmu nie ustała. Zmieniły się tylko jej formy. W tej walce o nową Polskę doświadczenia komunistów - członków KPP, KPZB i Lewicy PPS, ich gorący zapał i niezłomna wiara w zwycięstwo socjalizmu, mają duże znaczenie. Chodzi o to, aby członkowie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, wszyscy bezpartyjni aktywiści, nasza młodzież, poznając dzieje dawnych walk, poznając ludzi, którzy walce tej poświęcili swe życie, z takim samym zapałem pracowali i mobilizowali innych do kontynuowania wielkiej sprawy, sprawy budownictwa Polski socjalistycznej.

Robotnicy hajnowscy w walce z wyzyskiem i rządami burżuazji

Autor przytacza historię powstania Hajnówki, wielką eksploatację Puszczy Białowieskiej przez okupanta niemieckiego, rozwoju przemysłu drzewnego, działalności firmy angielskiej firmy „Century” i krystalizowaniu się świadomości klasowej robotników czego wyrazem było zorganizowanie klasowego związku pracowników przemysłu drzewnego w 1922 r.

Robotnicy tartaku w walce

O strajkach w tartaku w 1932, 1933, nieudanym strajku w 1935 r., śmierci robotnika Jana Werpachowskiego opowiadali: Andrzej Nesteruk, Teodor Sac, Antoni Turyk, Maksym Skoruk, Sergiusz Martysiewicz, Konstanty Korunos, Stanisław Grześkiewicz, Edward Grześkiewicz, Antoni Jamroziński, Józef Kasprzak, Mieczysław Marzec, Stanisław Ruta. Wykorzystano również materiały policyjne z lat 1932-38.

Strajki w Fabryce Chemicznej "Grodzisk"

Pierwszy strajk w 1924 r. po 13 tygodniach zakończył się porażką robotników, ale następny w 1928 r. przyniósł już wygraną. Strajk w 1937 r. przerodził się w 4-dniową głodówkę robotników, których wsparły żony. W 1938 r. robotnicy zastrajkowali w obronie zwolnionego z pracy robotnika Leona Borkowskiego. Opracowano na podstawie wspomnień Jana Beltra, Jana Tarczyńskiego, Beltrowej i Trocińskiej i Michała Roli.

Strajk okupacyjny

O strajkach w Zarządzie Kolejek Leśnych w latach 1938-1939 opowiadał Leon Pawłowski i Konstanty Rybakowicz.

Dzień naszego święta

Opisano obchody Święta 1 Maja w Hajnówce w latach 1935, 1936, 1938.

Robotnicy leśni w walce

Opisując wydarzenia w Białowieży autor wykorzystał kroniki wydarzeń prowadzone przez mieszkańca Białowieży Dackiewicza od 1890 do 1939 roku oraz wspomnienia Antoniego Turyka, Maksyma Skoruka, Konstantego Korunosa oraz siostr Oli i Gabieci i Sergiusza Pisarewicza

Białoruska Włociańsko-Robotnicza Hromada w powiecie Hajnowskim

Działalność Hromady opisano na podstawie wspomnień jej członków: Andrzeja Nesteruka, Włodzimierza Charkiewicza, Janowskiego, Teodora Czerniawskiego, żony Grzegorza Wołczyka, Władysława Sokoła oraz członków KPZB oraz materiałów archiwalnych.

Z procesu „133”

O procesie 133 aresztowanych członków KPZB napisano w oparciu o wspomnienia Konstantego Krystofa, Trofima Panfiluka, Efima Giżewskiego i Andrzeja Kurczewskiego.

Komuniści ze wsi Nowosady

Komórka KPZB w Nowosadach powstała w 1929 r. Wielu z nich znalazło się na ławie oskarżonych i zostało skazanych przez Sąd w Białymstoku. Opracowano na podstawie wspomnień Pawła Treszczotki, Klemensa Bołtromiuka, Klemensa Treszczotki, Grzegorza Sajewicza, Bolesława Łapińskiego, matki i braci Marii Golonko.

KZM w podziemiu

O działalności KZM opowiedział sekretarz komórki w Dubinach Jan Jurczuk.

Kalendarz wydarzeń

- 1) W grudniu 1919 roku w Białowieży, Julian Marchlewski jako przedstawiciel rządu radzieckiego bierze udział w pertraktacjach z pełnomocnikiem Piłsudskiego, Więclawskim, w sprawie pokojowego rozwiązania zatargów i przerwania działań wojennych między Rosją Radziecką a Polską. Do porozumienia nie doszło. Więclawski w myśl instrukcji Piłsudskiego nie zgodził się na oficjalne prowadzenie rokowań.
- 2) W dniu 29 lipca 1920 r. powstał Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w Białymstoku z Julianem, Marchlewskim, Feliksem Dzierżyńskim, Feliksem Konem i Próchnikiem na czele. Następnego dnia, 30 lipca Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski wydał "Manifest do polskiego ludu roboczego miast i wsi".
- 3) Pod wpływem Manifestu TKRP powstaje Rewkom - Komitet Rewolucyjny w Starym Lewkowie, w skład którego wchodził: Gorustowicz ze wsi Leśnej - sekretarz, Sajewicz ze Starego Lewkowa - sekretarz, Eliasz Rejent ze Starego Lewkowa - wojenny komisarz. Podobne komitety powstały w Białowieży, Kleszczelach i kilku innych miejscowościach.
- 4) Pod koniec lipca i na początku sierpnia 1920 r. z polecenia TKRP Konstanty Smoktunowicz organizuje oddział Milicji Ochotniczej w Narwi.
- 5) W 1920 roku w miesiącu sierpniu białogwardyjskie, kontrrewolucyjne oddziały pod dowództwem generała Bałachowicza zniemacka napadają na Oddziały Armii Czerwonej.
- 6) Pod koniec sierpnia 1920 roku, opuszczają tereny Hajnowszczyzny oddziały Armii Czerwonej.
- 7) W 1922 roku w Fabryce Chemicznej "Grodzisk" i w tartaku w Hajnówce powstają koła Klasowego Związku Pracowników Przemysłu Drzewnego. Pierwszym przewodniczącym w fabryce "Grodzisk" był Adamczyk, zaś w tartaku - Trochimowicz.
- 8) W 1922 roku robotnicy Hajnówki zorganizowali po raz pierwszy wiec pierwszomajowy.
- 9) W 1924 roku powstają pierwsze komórki KPZB.
- 10) 27 września 1924 roku odbyły się pierwsze masowe aresztowania działaczy KPZB. Z Białowieży aresztowana została Olga Gabiec, z rejonu kleszczelowskiego – Trofim Panfiluk, Olchowski, Rubinsztajn, Michał i Aleksy Prokopiuk, Teodor Sacharczuk. Trofim Panfiluk zasiadł na ławie oskarżonych wśród 133 komunistów. Wyrokiem sądu w 1928 roku skazany został na pięć lat więzienia.
- 11) W 1926 roku masowo powstają koła "Hromady" na terenie Hajnowszczyzny. Ogółem liczba kół pod koniec 1926 roku wynosiła 70.
- 12) 2 grudnia 1926 roku policja i bojówkarze urządzili masakrę delegatów Powiatowego Zjazdu "Hromady" w Staroberezowie.

13) W nocy z 14 na 15 stycznia 1927 roku dokonane były liczne aresztowania działaczy "Hromady". Rozprawa sądowa przeciwko hromadowcom odbyła się w Wilnie w 1928 roku. Natomiast część hromadowców sądono jako KPZB-owców w Białymstoku.

14) 7 maja 1928 roku wybuchł strajk tysięcy robotników tartaków Stoczka i Grudka w Białowieży, żądających podwyżki płac o 50 procent. Strajk ten poparło około 2 tysięcy robotników leśnych. W wyniku stanowczej walki robotnicy tartaków uzyskali podwyżkę płac, lecz żądania robotników leśnych nie zostały zrealizowane. Przyczyną porażki robotników leśnych była zdradziecka rola Pasiaka i podobnych mu działaczy z PP; którzy wspólnie z dyrekcją złamali strajk.

15) W 1928 roku robotnicy fabryki "Grodzisk" zastrajkowali. Walka strajkowa trwała przez cztery tygodnie i zakończyła się zwycięstwem robotników.

16) W 1931 roku podczas akcji przedwyborczej - do Sejmu Komitety Rejonowe KPZB w Hajnówce i Białowieży złożyły dwie listy z kandydatami na posłów w Okręgowej Komisji Wyborczej w Rawie Mazowieckiej.

17) W 1928 roku zorganizowany został Komitet Rejonowy KPZB w Białowieży. Pierwszym sekretarzem KR była Olga Gabiec, w 1930-32 Szłoma Kosowski, w 1933-37 Olga Gabiec.

18) W 1930 roku powstaje Komitet Rejonowy KPZB w Hajnówce. Sekretarzami jego kolejno byli: w 1930 Nestor Lapczuk, w 1931 Jan Kołybko, w 1932-33 Antoni Sacharczuk, w 1934 Nazaruk, zaś w latach 1935-36 Aleksy Treszczotko.

19) W 1932 roku został zorganizowany Komitet Rejonowy KPZB w Kleszczelach, którego sekretarzami byli Maksym Siewka, a od 1933 do 1935 Jakub Bazyluk.

20) W -1931 roku aresztowano KPZB-owców w Hajnówce i Nowosadach. W wyniku działalności prowokatora Germana zostali aresztowani: Nestor Lapczuk, Jakub Beszczyński, Sakowski, Nikita Stocki, Leon Lapczuk, Godniuk z Hajnówki, Aleksy Treszczotko, Aleksander Szwarz, Marek Woszczenko, Daniel Jańczuk, Paweł Treszczotko z Nowosad.

21) W styczniu 1932 roku robotnicy tartaku w Hajnówce zerwali się do walki strajkowej przeciw decyzji Dyrekcji Lasów w Białowieży - obniżce płac. Z inicjatywy KR KPZB został zorganizowany pochód 2 tysięcy robotników i kobiet pod gmach dyrekcji. W wyniku stanowczych pertraktacji, dyrekcja skapitulowała i żądania robotników zostały zrealizowane.

22) W kwietniu 1932 roku robotnicy tartaku znowu zastrajkowali. W sprawie tego strajku KC KPZB wydał specjalną odezwę. W czasie strajku został zamordowany przez policję robotnik Jan Werpachowski.

23) Zimą 1932 roku zastrajkowało przez trzy tygodnie około 2 tysiące robotników w Nowym Gdańsku. Odniesiono zwycięstwo.

24) W grudniu 1932 roku wybuchł powszechny strajk robotników i chłopów Puszczy Białowieskiej. Strajk trwał prawie trzy miesiące. Ponad 15 wsi przyłączyło się do strajku robotników leśnych. Strajk został wygrany.

- 25) Pod koniec maja 1933 roku wybuchł strajk, wybitnie o charakterze politycznym, robotników tartacznych przeciw bezprawnemu zwolnieniu 14 -robotników za zerwanie faszystowskiej akademii 3-go Maja. Strajk zakończył się zwycięstwem robotników.
- 26) W roku 1934 chłopi Trześcianki zorganizowali bojkot podatków.
- 27) Pod koniec 1934 roku Aleksander Nazaruk zastrzelił prowokatora Pieczkina koło Staroberezowa.
- 28) Latem 1935 roku w wyniku działalności prowokatora Czerwińskiego i Strelczuka zostali aresztowani z Trześcianki: Mikołaj Płoszkiewicz, Michał Siergiejuk, Dymitr Zacharczuk, Piotr Prokopiuk, Pawluczuk oraz Kozaczuk. Wyroki ich wynosiły od dwóch do pięciu lat więzienia.
- 29) W marcu 1935 roku robotnicy tartaku w Hajnówce zorganizowali okupacyjny strajk.
- 30) W 1935 roku nastąpiły masowe aresztowania w powiecie bielskim, które wyrwały z szeregów partyjnych Jakuba Bazyluka, Teodora Wasiluka, Cymyka Rutę i Metodego Panfiluka z rejonu kleszczelowskiego.
- 31) W 1937 roku wybuchł strajk 300 flisaków - chłopów nad Narwią, który trwał trzy tygodnie i zakończył się zwycięstwem strajkujących.
- 32) Jesienią 1937 roku robotnicy fabryki Terebenthen prowadzili dwutygodniowy strajk żądając uregulowania stawek zapłaty i regularności wypłat .
- 33) W kwietniu 1937 roku robotnicy fabryki "Grodzisk" w Hajnówce zorganizowali strajk okupacyjny.
- 34) W 1937 roku odbyły się nowe aresztowania, w wyniku których policja wyrwała z szeregów dziesiątki ofiarnych komunistów z terenu Hajnowszczyzny.
- 35) Wiosną 1938 roku robotnicy fabryki Terebenthen odpowiedzieli na zwolnienie z pracy 8 robotników strajkiem.
- 36) 7 lutego 1938 roku 300 robotników z Zarządu Kolejek Leśnych w Hajnówce zorganizowało okupacyjny strajk, żądając podwyżki płac o 30 proc. Walka strajkowa trwała 12 tygodni. Robotnicy odnieśli zwycięstwo.
- 37) W 1938 roku robotnicy fabryki "Grodzisk" w Hajnówce rozpoczęli dwutygodniowy strajk na znak protestu przeciwko zwolnieniu z pracy robotnika Borkowskiego. Dyrekcja zmuszona była przyjąć ponownie Borkowskiego do pracy.
- 38) W 1938 roku KPZB-owcy w Białowieży na wieść o rozwiązaniu partii, postanowili zachować całą strukturę i prowadzić walkę z burżuazją w sposób zorganizowany. Powyższą decyzję podejmowali między innymi Olga Gabiec, Afanazy Piekacz, Paweł Szpakowicz i Paweł Borowski.
- 39) 5 czerwca 1939 roku nastąpiło starcie młodzieży z policją w Starym Lewkowie.